

A NÉPFELSZABADÍTÓ HÁBORÚ KRÓNIKÁINAK JELENTŐSÉGE A MAI OKTATÓ-NEVELŐ MUNKÁBAN

A felvetett témában rejlő kérdésre nem könnyű választ adni. S a felelet több oknál fogva sem lehet teljes. Mint absztrakt megállapítás, mindannyiunk számára ismeretes, hogy a helytörténetnek¹ (és nem csupán a helyi jellegűnek) kivételes jelentősége van a korszerű oktató-nevelő munkában (minden szinten és mindenfajta tanintézetben), különös tekintettel arra, hogy ezek a krónikák, alapvető tartalmukban történelmi képet adnak a népfelzabadoító háború és a szocialista fegyveres forradalom folyamatairól a társadalom bázisában, az emberi és az anyagi erőforrások színhelyén. Ugyanakkor azonban, még ha vannak is bizonyos eredményeink az egyes helységekhöz, partizánegységekhez, börtönökhöz, táborokhoz kötődő krónikák, megemlékezések (amelyeket a népfelzabadoító háború résztvevői vagy más olyan honfitársaink írtak, akik külföldön harcoltak az ellenállási mozgalmakban, a partizán- és más egységekben), továbbá naplók, emlékiratok, kiemelkedő forradalmárokról szóló életrajzok megírásában és megjelentetésében, ami távolról sem kielégítő, azt is feltétlenül szem előtt kell tartanunk, hogy a helytörténeti krónikák elkészítésével mi csupán mostanában végezzük el azt a feladatot, amelyet a civilizáltabb (iparilag fejlettebb) országok (amelyek nem kényszerültek állandó harcra saját szabadságuk és fennmaradásuk biztosítása céljából) már sokkal korábban teljesítettek. Ismeretes, hogy számos civilizált országban minden helységnek megvan a maga monográfiaja. Magától értetődő, hogy a szocialista társadalmi viszonyok kiépítésének feltételei között,² kiváltképpen amikor ezt öngazgatási alapon tesszük, a helytörténeti krónikáknak és monográfiáknak még nagyobb a jelentőségük, éspedig nem csupán a korszerű oktató-nevelő munka szempontjából, hanem az ösztársadalmi folyamatokra nézve is a kérdéses vidéken és egész közösségünkben.

Az ilyen krónikák jelentősége annál nagyobb, minél jobb minőségű a kiadvány a feldolgozás és a stílus tekintetében, és külön az eszmei-tudományos hozzáállást illetően. Az említett okoknál fogva (talán elsősorban), és egy bizonyos fokú inercia miatt is, ami az ilyenfajta irodalom iránt megnyílvánult, de amit — örömmel állapíthatjuk meg — ma már túlhaladtunk (még ha ez a túlhaladás csak a legújabb időkben következett is be), igen csekély pedagógiai tapasztalatokkal rendelkezünk a krónikák hasznosítását illetően a korszerű oktató-nevelő munkában, bármilyen rendű vagy rangú iskoláról legyen is szó. Úgy hiszen, jórészt ugyancsak erre, de nem csupán erre az okra vezethető vissza az is, hogy a pedagógiai irodalomban viszonylag még mindig szegényes az az anyag, amely a népfelzabadoító háború és a forradalom eseményeivel foglalkozik a szülőföld tanítása keretében. E tekintetben ugyan nincs hiány egyéni erőfeszítésekben a megfelelő szakemberek részéről, akik figyelmet és elismerést érdemelnek, de még mindig kevés az erre irányuló szervezett munka, a kutatás, a feladatok tisztázása és részletezése. Szórványos kutatások történtek

csak (kérdőívek útján), mint amilyen például az az informatív célú elemzés volt, amelyet ismert tanárok egy csoportja készített el (a harcosszövetség köztársasági bizottsága hagyományápoló albizottságának megbízásából) egy adott téma keretében, amely azzal foglalkozott, hogy a népfelzabardító háborúról szóló krónikák milyen mértékben válhatnak forrásává a forradalmi hagyományok ápolásának. A véleménykutatás negyven általános és néhány középiskolára, több városi és népkönyvtárra, valamint az újvidéki, a zaječari, a kruševaci és a környéki levéltárak könyvtáraitra terjedt ki.

A problémákkal, amelyeket az eddigiekben kifejtettem, nem kívánom igazolni magam a téma feldolgozásában. Legfőbb törekvésem az, hogy e történelmi iratok társadalmi-eszmei jelentőségéből kiindulva, és tudatában annak, hogy ezek a krónikák a dolgozó ember legmalibb történetéről szólnak, amelyet a JKP vezetése alatt élt meg a kifejezetten éles nemzetközi ellentmondások közepette (melyek még mindig jelen vannak, és folytonosan újjászületnek), s amelyek bizonyos értékeléseket, példákat, sugalmazásokat és javaslatokat is tartalmaznak, még inkább kiemeljük és hangsúlyozzuk ezeknek kivételes oktatói-nevelői, társadalmi-politikai és eszmei jelentőségét öngazgatási alapokra épülő egész szocialista fejlődésünk alakulására nézve az új alkotmány szellemében, s nem utolsósorban a társadalmi és történelmi tudat kialakítása tekintetében, kiváltképpen amikor társadalmunk fiatal tagjairól van szó. Történelmi tudatunk formálásában figyelembe kell vennünk — ahogyan dr. A. Mitrović mondja —, hogy:

»A történelem nem csupán a múltat jelenti, hanem sokkal inkább: az emberiséget minden időben. A „történelem” maga az emberi folytonosság, vagy, ha úgy akarjuk, az ember *múltja*, de az ember *jelene* és az ember *jövője* is. Ez egyúttal azt jelenti, hogy a *jelen* a *múltból* ered, de magában foglalja a *jövőt* is.«⁴

Magától értetődik, hogy a krónikák (monográfiák) voltaképpen jelentős forrással az átfogó tudományos történelmi műveknek. Emellett azonban önmagukban véve is elegendőek ahhoz, hogy a szülőföld tanítása keretében igazolják megállapításunkat a történelmi tudat lényegéről, s hogy jelentős hatást gyakoroljanak a szocialista társadalmi tudat kialakulására.

NÉHÁNY SZÓ A KRÓNIKAÍRÁS FEJLŐDÉSÉRŐL

A krónikaírásra irányuló tevékenység a harcosszövetség tartományi bizottságának szervezésében kezdődött el 1951-ben, miután a Jugoszláv Harcosszövetség Központi Bizottsága, 1950. november 12-én megtartott bővített ülésén meghozta erre vonatkozó határozatát. A harcosszövetség tartományi bizottsága mellett az akcióba csakhamar bekapcsolódtak a harcosszövetség helyi szervezetei is, s a helyi, a területi, továbbá az egyes börtönökről, táborkról és harci egységekről szóló krónikák megírására irányuló tevékenység, kisebb megszakításokkal azóta is tart. A harcosszövetség tartományi bizottsága keretében mint önálló szervezeti egység e célból alakult meg (a mai 1965-ben) a *Vojvodina u borbi* c. kiadványok szerkesztő bizottsága, amely csakhamar kidolgozta hosszú távú kiadói tervét. Erre a munkára nagy szükség van, kiváltképpen minthogy hiányos levéltári anyagokkal rendelkezünk, amin egyáltalán nem csodálkozhatunk, ha tudjuk, hogy milyen súlyos körülmények között fejlődött ki a JKP

vezetésével forradalmi munkásmozgalmunk a polgári Jugoszláviában, s éppígy a népfelszabadító háború is, illetve a szocialista fegyveres forradalom. Az egyes helységekről, területekről, börtönökről, koncentrációs táborokról és harci egységekről szóló krónikák és más monográfiák, illetve gyűjteményes kiadványok alapját a visszaemlékezések képezik. Az ilyen visszaemlékezéseknek — különösen azoknak, amelyek alapján, más forrásokmányaok felhasználásával és a háború más résztvevőivel együttesen, kollektív munkával teljességre törekvő krónikák készültek — többszörös értékük van. Ezekből szemléletesen kiderül, hogy milyen szervezeti formákban és milyen mértékben valósult meg a JKP platformja a felszabadító háborúra vonatkozólag a tömegek mozgósítása szempontjából, megfigyelhető továbbá a népfelszabadító háború és a forradalom legfőbb vívmányainak és attribútumainak kialakulása, de éppígy az is, hogy egyes környezetekben milyen káros volt a baloldaliság, ami súlyos következményekkel járt a mozgalomra nézve.

A helységek, a börtönök és táborok krónikájának, történetének megírására irányuló tevékenységet a községi szerkesztőségekben és megfelelő intézményekben (levéltárakban, múzeumokban) szervezték meg, de a sikeresebb krónikákat, emlékiratokat, gyűjteményeket, a népfelszabadító háborúra vonatkozó visszaemlékezéseket és a kiemelkedő forradalmárok életrajzeit a *Vojvodina u borbi* c. kiadványsorozat keretében is megjelentették.⁵

A nemzetiségek nyelvén a lapkiadó vállalatok szervezték meg ezt a munkát önkezdeményezésre, s így az egyes lapokban is számos krónika, visszaemlékezés és más összefoglaló írás jelent meg a népfelszabadító háború témájára. Különösen jelentősek azok a kiadványok, amelyek általános képet festenek az egyes nemzetiségek (a magyarok, a szlávok, a ruszinok) részvételéről a fegyveres szocialista forradalomban, a két háború közötti forradalmi munkásmozgalmában, vagy a még korábbi szocialista jellegű mozgalmakban, akár általános, akár helyi viszonylatokról is van szó bennük. Hogy milyen kiadványokra és kiadókra gondolok, azt részletesen felsorolom a mellékelt áttekintésben, amely a felszabadulás óta máig megjelent idevágó irodalomról készült.⁶

Ezt az áttekintést a szóban forgó krónikákról azért dolgoztam ki, hogy még szemléletesebbé tegyem e tevékenység továbbfejlesztésének szükségességét, ami mint történelemkutató mozgalom elsősorban a harcosszervezetek kezdeményező készségének és elkötelezettségének köszönheti eddigi eredményeit.

A visszaemlékezések és más háborús irodalmi anyagok összegyűjtésére irányuló munkát azonban (akár krónikákról, akár másfajta történetírói munkákról és kiadványokról is van szó) most már a megfelelő tudományos tartományi intézeteknek kell átvenni, hogy az eddigi tapasztalatok felhasználásával még nagyobb szakértelemmel, eszmei tisztánlátással és megfelelő minőséget szavatoló módszeres eljárással tovább fejleszthessék ezt a tevékenységet. (Véleményem szerint a krónikákon és más kiadványokon folyó munkát, amelyet a ma *Vojvodina u borbi* c. kiadványsorozat szerkesztő bizottsága végez, a Vajdasági Történelmi Kutatóintézetnek kellene átvennie.) Ily módon szervezettebben jönnének létre a kedvezőbb feltételek a megfelelő pedagógiai intézetekkel és közoktatási intézményekkel való együttműködéshez, ami mind elősegítené, hogy a népfelszabadító háború témájára és motívumaira írt krónikák (monográfiák) és más kiadványok sokoldalúbban, szélesebb keretek között és életszerűbben nyerjenek alkalmazást a tantervekben és a korszerű oktató-nevelő munkában.

Márpedig ennek rendkívül nagy lenne a jelentősége, a tekintetben, hogy az ifjú nemzedéket, az öngazgatási alapokra helyezett szocialista társadalom eljövendő építőt a forradalmi hagyományok szellemében nevelhessük fel.

A KRÓNIKÁK TARTALMÁNAK TÖRTÉNELMI-TÁRSADALMI ÉS PEDAGÓGIAI ÉRTÉKE

A krónikák tartalmának történelmi osztályjellegük van. Ezek a történetek különleges lehetőséget nyújtanak ahhoz, hogy közelebről megismerhessük a népfelzabadító háború és a szocialista fegyveres forradalom alapvető tartalmi elemeit és erőviszonyait. Arra készítetnek és imperatíve megkövetelik, hogy a forradalmi folyamatokat (interdiszciplinárisan) tanulmányozzuk és minden vonatkozásukban feldolgozzuk, mégpedig a maguk teljességében, úgy, ahogyan egy-egy helység (főként egy-egy falu, vagy valamely város), egy-egy vidék életében és harcában végbementek, hiszen minden ilyen helység és vidék emberi és anyagi erőforrását képezte a forradalomnak, onnan indultak ki azok a folyamatok, amelyek később elvezettek a néphatalom — a népfelzabadító bizottságok — megalapozásához, kifejlődéséhez és működéséhez, s amelyek a párt-szervezetek irányításával megszervezték és tömegessé tették az antifasiszta szervezeteket, a helyi katonai alakulatokat, ami mind értékes tanulságként, jelentős tapasztalatként hasznosítható az általános honvédelem rendszerének továbbfejlesztése érdekében is. Ha így tekintünk a krónikák tartalmának történetírói értékére, ezzel nem tagadjuk a szubjektív tényezők szerepét, nem kisebbítjük jelentőségét a népfelzabadító háború és a forradalom fő eseményeinek (mint ahogyan egyesek gondolják), hanem épp ellenkezőleg, felfedjük nagy fontosságú szerepét a JKP Központi Bizottságának, élén Tito elvtárrsal, s megtaláljuk a párt igazi helyét a legfőbb eseményekben (mint amilyenek a legnagyobb ütközetek és azok a határozatok voltak, amelyek kialakították és megteremtették az új Jugoszláviát, minden köztársaságával és tartományával együtt), megtaláljuk helyét Jugoszlávia népének és nemzetiségeinek egységes forradalma, sőt az egész második világháború keretei között is.⁷

A krónikák általában hosszabb történelmi folyamatokat, egymást követő történelmi időszakokat fűznek elválaszthatatlan egységbe. A korábbi történelemhez viszonyítva többszörös jelentőségük van. Az egyes helységekhez, területekhez kötődő krónikák megírása szükségszerűen megköveteli, hogy bírálónan viszonyuljunk a korábbi helytörténeti leírásokhoz, amelyek rendszerint a polgári történetírási módszereken alapulnak. A korábbi történelmi események tárgyalásakor általában a legkiemelkedőbb szakemberek véleményét vesszük mérvdónak. E korábbi történelmi időszakok szempontjából a krónikák történetírói értéke abban van, hogy kitöltik a történetírásunkban észlelhető űrket, olyan eseményeket is feldolgoznak, még ha csak részlegesen is, amelyeket korábban egyetlen történetíró sem jegyzett fel. Ide tartoznak mindenekelőtt azok az események, amelyek a munkásosztály forradalmi mozgalmával, vagy még általánosabban nemzetünk és nemzetiségeink történelmével kapcsolatosak.

Végül, egy-egy helység vagy vidék népfelzabadító harcának és szocialista fegyveres forradalmának történetét ezek a krónikák időbelileg hosszabb folyamatban, egész folytonosságukban mutatják be, s így szerves kapcsolatba kerülnek a korábbi történelem leghaladóbb mozzanataival és eseményeivel, ami-

nek kivételes történelmi, de társadalmi és politikai jelentősége is van azokra a helységekre és vidékekre nézve, amelyek több nemzetiségűek.⁹

Ezért a krónikákon (és a résztvevők visszaemlékezésein) folyó munka építő, jellegű kihívást is jelent a tudományos intézetek és a tudományos dolgozók számára, arra készíteti őket, hogy marxista szemlélettel, bíráló szellemben, átfogóbban, eszmeileg és tudományosan megalapozottabban tanulmányozzák és dolgozzák fel a még nem kielégítően megvilágított forradalmi eseményeket nemzeteink és nemzetiségeink történelmének korábbi időszakaiból.⁹

Ha helyesen dolgozzuk fel a forradalmi eseményeket az itt élő nemzetek és nemzetiségek korábbi történelméből, de különösen a munkásosztály szocialista mozgalmának történetéből, rámutatva minden múltbeli gyöngeségre, tévelygésre és érlelődési folyamatra, ez olyan hozzájárulás lesz a tudományos dolgozók részéről, ami a krónikák szerzői számára lehetővé teszi, hogy még jobb minőségű munkát adjanak a kérdéses eseményekkel, folyamatokkal és mozgalmakkal kapcsolatban. Ily módon a helytörténeti krónika, amely holnap még jobb minőségű lesz, mint a forradalmi bázis tanulmányozásának formája (mert elsősorban erre szolgál, de ugyanakkor visszanyúl a régi történelembe is, külön kiemelve a forradalmi eseményeket, folyamatokat és mozgalmakat), tárgítja a tanulók látókörét és felismerését a tekintetben, hogy helységük története nem esik kívül a szélesebb közösség és a nagyvilág történelmén, s olyan tanúság levonására készíteti őket, hogy belátják: saját társadalmi tevékenységüktől és rátermettségüktől függ, milyen sorsa lesz szűkebb és tágabb társadalmi közösségünknek és nekik maguknak is. Eljutnak arra a felismerésre, hogy saját etikai, erkölcsi és emberi kvalitásaik és eszmei hozzáállásuk, saját társadalmi szocialista tudatuk az internacionalista szellem motívumával és elemeivel, azzal a szellemiséggel, amely képes megszabadítani az embert a nemzeti korlátozottság nyűgétől, mindez mélyreható okozati összefüggésben van egyik legjelentősebb forradalmi vívmányunknak — a testvériség és egység, a nemzetek és nemzetiségek egyenrangúsága, vívmányának továbbfejlődésével és egyre gazdagabb életre keltésével. Ahhoz, hogy ilyen irányban alakítsuk ki és fejlesszük tovább a fiatal nemzedék hazafias szocialista tudatát, számtalan példát és nagyszerű egyéniségeket találhatunk, amelyek mint megannyi gyöngyszem fénylenek a helytörténeti krónikák tartalmában. A tananyag kifejtésének ilyen világosan meghatározott eszmei irányvonalával még a legsúlyosabb és legtragikusabb sorsok és összeütközések is, egy-egy helység vagy nagyobb terület keretében, amelyeket szintén feldolgozhatnak a krónikák, tanulásként szolgálhatnak az ember előrehaladásához, az emberiség győzelméhez, ahhoz, hogy kiűzzük a vadállatot az emberből.

Ezt az éltető jelszót, a testvériség és egység jelszavát Tito mondotta ki 1941-ben, a következő évben pedig, ismert cikkében eszmei-politikai és elméleti szempontból is megvilágította, mint a forradalom legidősebb és leglényegesebb politikai kérdését az adott pillanatban. Tito mint marxista mélyen önmagában hordozza és eszmeileg mindinkább elmélyíti a testvériség és egység eszméjét, és folytonosan hangsúlyozza jelentőségét.

Ez a jelszó, amely a súlyos és tragédiákkal terhes háborúban és forradalomban harcunk zászlajaként szolgált és záloga volt minden győzelmünknek a fasiszta megszállók, valamint a hazai osztályellenség felett, ez a jelszó voltaképpen a nemzeti kérdés marxista szemléletét tükrözte, stratégiája és taktikája volt a nemzeti kérdés helyes megoldásának és életre keltésének az igazi szocialista társadalmi viszonyokért folytatott háborúban.

Sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy népfelszabadító harcunk mélyen antifasiszta jellegű volt, s hogy ezt a jellegét a JKP már a háború küszöbén megszabta, miután világosan felfismerte a hazánkat és az egész világot fenyegető fasiszta veszedelmet. Ezért ez a harc, amelyet a JKP szervezett meg és irányított, a maga lényegénél fogva (az első harcok kezdetétől mindvégig) szocialista fegyveres forradalom is volt, mindazokkal a sajtósági jelenségekkel és kvalitásokkal egyetemben, amelyek a mai világ kiélezett ellentmondásai közepette felvetődtek. Ennek tudatában érthetővé válik, hogy miért kerültünk szembe Sztálinnak forradalmunkkal kapcsolatos elképzeléseivel már a háború idején. A mi forradalmunk egyik legjelentősebb törekvése az volt (és ma is az), hogy minőségileg új, igaz szocialista viszonyokat hozzunk létre a nemzetek és nemzetiségek testvérisége, egysége és szociális egyenrangúsága tekintetében már a népfelszabadító háború keretei között is.

Ily módon a krónikáknak, amelyek ennek a kérdésnek is mindig elegendő teret és figyelmet szentelnek, igen csak növekszik a jelentőségük a korszerű oktató-nevelő munkában, hiszen öngazgatású szocialista közösségünkben az itt élő nemzetek és nemzetiségek testvérisége, egysége és egyenrangúsága eszméjének — aminek itt létfontosságú a jelentősége, különösen Vajdaságban, és ami új emberi, kvalitásokkal és vívmányokkal gazdagítja a nemzeti individualitást — gerincét kell képeznie az ifjú nemzedék nevelésére irányuló mindennemű munkának. Ennek az eszmének kifejezésre kell jutnia nemcsak a történelem tanításában, hanem a nyelvtanulásban, a szépirodalomban, a sportban és a dalban is (amiről egy nemrég elhangzott vitában igen szépen és okosan szólt egy elvtárs a szabadkai pedagógiai akadémiáról) ...

Ilyen nevelői és társadalmi célok szem előtt tartásával a népfelszabadító háború motívumaira épülő korszerű nevelői munka lényegében véve a marxista képzés és nevelés sajátos formája, hiszen a fiatalok körében éltetően fejleszti a szocialista szellemiséget, a szocialista társadalmi tudatot.

Ez képezi lényegét az eszmei kapcsolatnak és kontinuitásnak forradalmunkban, amely a mai öngazgatásos szocialista fejlődés folyamataiban folytatódik.

...

Hangsúlyozni kívánom, hogy a krónikáirók munkája kiterjed a régi és újabb települések kialakulására is, valamint az egyes helységek lakosainak részvételére a népfelszabadító háborúban és a forradalomban, aminek ugyancsak nagy a jelentősége a Vajdaságban, illetve az országban élő nemzetek és nemzetiségek testvériségének és egységének erőfeszítésében.

Amikor a régi települések krónikáiról van szó, ki kell emelnem, hogy ezek az írások jelentős mértékben hozzájárulhatnak a helyes történelmi szemlélet kialakulásához e települések lakosainak az első világháborúban való önkéntes részvételéről. Erre azért kell rámutatnom, mert itt-ott még mindig éreztetik hatásukat a JKP régi recidívái azokból az időkől, amikor a pártvezetőséget még politikai és eszmei gyöngeségek terhelték az önkéntesek (a dobrovoljacok) helyzetének megítélésében, az első világháborúban való részvételük tekintetében, és még inkább Vajdaságba való betelepítésük ténye, valamint Jugoszláviának mint mesterséges állami közösségnek a kialakulása szempontjából. Ezért és nyilván más okokból is egyes szakmunkákban (amelyeket milyenségüknél fogva semmiképpen sem tekinthetünk tudományos munkának), noha a munkásmozgalom történetét tárgyalják a szocialista eszmék megfogalmazásától és kifeje-

lődésétől kezdve egészen a mai napokig, bizonyos irrelevanciával siklanak át azon a kérdésen, hogy mit jelentett Jugoszlávia létrejövetele — függetlenül annak polgári társadalmi jellegétől és rendszerétől — az újonnan kialakult helyzetben és körülmények között Európában, ahol nem létezett többé egy erős Csztrák—Magyar Monarchia, a cári Oroszország helyét pedig a fiatal szovjet köztársaság foglalta el, miután megvédte és megerősítette rendszerét a kapitalista intervenciókkal szembeni harcban.¹⁰

Megjegyzem, léteznek e kérdéskörrel kapcsolatban komoly tudományos feltárások is, de csupán kisebb tudományos értekezések formájában,¹¹ tehát nagy szükség lenne mélyrehatóbb és átfogóbb tanulmányokra.

Ezúttal elegendő lesz, ha csupán azt tekintjük át, hogy mit ír a JKSZ programja Jugoszlávia első világháború utáni létrejöttének történelmi jelentőségéről. Soha nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az első világháború szóban forgó önkéntesei olyan emberek voltak, akik fegyverrel a kezükben segítették elő Jugoszlávia megszületését. Még kevésbé szabad szem elől tévesztelnünk azt a tényt, hogy az önkénteseket (a dobrovoljacokat) semminemű történelmi felelősség nem terheli amiatt, hogy az új államot (a SZHSZ Királyságot) nem demokratikus módon hozták létre, hanem »az imperialista nagyhatalmak befolyása alatt és a hazai burzsoázia osztályérdekeivel összhangban«, hiszen az önkéntesek elhatározása, politikai és erkölcsi motiváltsága, sőt az önkéntesek katonai egységeinek nemzetiségi összetétele is egyértelműen »a szerb, a horvát, a szlovén, a macedón és a Crna Gora-i nép évszázados egyesülési törekvéseit« fejezte ki és juttatta érvényre.¹² Végül ezek az emberek, mint jól tudjuk, főleg, ami a Vajdaság területén élöket illeti, túlnyomó többségükben részt vettek a népfelszabadító háborúban és a forradalomban, és még jelentősebb volt fiaik és lányaik részvétele ebben a fegyveres harcban.¹³

* * *

Ahhoz, hogy teljesebben áttekintsük és felbecsüljük a helytörténeti krónikák és a népfelszabadító harc mótvumaival foglalkozó más kiadványok szerepét és jelentőségét a korszerű oktató-nevelő munkában és ezen túlmenően is, kollektív erővel mélyrehatóbb pedagógiai-eszmei elemzésekbe kellene fogunk. Én a magam részéről csupán egyetlen példát említenék arra, hogy miképpen hasznosíthatók a krónikák a tanításban, s hogy milyen társadalmi és kulturális hatása lehet a helytörténeti krónikának abban a környezetben, amelyre vonatkozik.

Példaként Kamenica krónikáját veszem elő, amelynek címe: *Nemirno ognjište* (Nyugtalan tűzhely). Írta Miloš Lukić, a helybeli általános iskola igazgatója.¹⁴

Kamenica azok közé a harcok helységei közé tartozik Szerémségben, amelyről elsődleges elképzeléseinken alapuló tervünk szerint nem akaratunk krónikát írni. Általában az volt a véleményünk, hogy csak a túlnyomórészt felkelők által lakott helységekről kell krónikát írni, azokról, amelyek a háború alatt szabadok vagy legalább félig szabadok voltak. Kamenica viszont a háború idején a szabad terület peremén helyezkedett el, amelytől a szabad területre eső legközelebbi helység, Ledinci mindössze néhány kilométernyi távolságban feküdt. A felszabadító mozgalom Kamenicán, mint ahogyan azt a krónika igazolja, rendkívül erőteljes, szervezett és tömeges volt. Épp a mozgalom itteni tagjai révén sikerült már 1941-ben behatolni a domobránok közé, és együttmű-

ködésre lépni velük. Ez az együttműködés évről évre gyümölcsözőbbé vált, jól lehet nagy nehézségek, egyéni és kollektív tragédiák kísérték nyomon. Végso kimenetele ismeretes: 1944 szeptemberében az egész domobrán helyörség tömegesen csatlakozott a Fruška Gorán a partizánokhoz.

A krónikát 600 háztartás vásárolta meg Kamenicán, ahol az 1953. évi összelírás szerint mintegy 1000 család élt. Az említett 600 háztartásnak kb. 50 százalékában horvát család él. Ehhez azt is hozzá kell tennünk, hogy a *Nemirno ognjište* a helyi könyvtár legolvasottabb könyve. Olyanok is elolvasták már, akik soha azelőtt egyetlen könyvet sem vettek még a kezükbe. A tanügyi munkások is bőségesen élnek vele tanítás közben. A népfelzabadító háború elesett harcainak emlékművénél, a koszorúzási ünnepség alkalmával, a pionirosztog előtt azt a szöveget olvassák a krónikából, amely egy ifjú kommunista leány, Nada Ljubojević—Tiha hősi haláláról, kivégzéséről szól. Nadát nem nyilvántották néphőssé, ő mégis a hősiesség mintaképe abban a környezetben, ahonnan származik.

A kamenicai tanügyi munkások hangsúlyozzák, hogy a krónikában találják meg a legközelebbi és egyben a legalkalmasabb példákat az ifjúság forradalmi szellemében, a népfelzabadító háború forradalmi hagyományainak szellemében való neveléséhez.

Meggyőződés, hogy a szóban forgó krónika tartalmi elemeire épülő kulturális hagyományok hatására néhány éven belül szerteágazó alkotó tevékenységek alakulnak majd ki a fiatal nemzedék, maguk a diákok körében, akik között, okkal hihetjük, olyan ifjú tehetségek is felnövekszenek majd, akiket különféle művészi megnyilatkozásaikban a krónika tragikus, hősi és más eseményei fognak megihletni.

A felsőbb osztályok diákjai már ma is sikeresen használják fel (különféle jellegű) munkáikban a krónika tartalmát. Írásukat az irodalmi összejöveteleken olvassák fel, vagy pedig a történelemórán folytatnak róluk vitát, amikor szülőföldjük történetét kapcsolatba állítják az ország és a világ történetével. Így például az egyik kitűnő előmenetelű diáklány prózaversében az ősi Kamenicát egy öreganyó szimbollizálja, aki a nyugtalan tűzhely minden szélviharát kiállta, és sikeresen átkelve a számos letűnt civilizáció vérzivatarán eljut a mi szabadságtól fénylő világunkba.

Végül még egy jelentős tanulságot vonhatunk le az említett példából. Az a tény, hogy mintegy 300 horvát család vásárolta meg a krónikát, habár a lakosság szerb és horvát része nem ugyanilyen arányban vett részt a fegyveres forradalomban, annak eredménye, hogy a krónika történelmileg helyesen dolgozta fel a falu részvételét a népfelzabadító háborúban. A krónikának sohasem szabad mennyiségileg szembeállítani az egyes nemzetek vagy nemzetiségek részvételi arányát a népfelzabadító harcokban, mert ez tudománytalan, eszméileg és politikailag hibás eljárás lenne. A forradalomra mindig mint hosszabb, befejezetlen történelmi folytonosságra kell tekintenünk, amely időbelileg mindig messzebbre nyúlik ki, mint valamely lezárult szakasza. Ez esetben a népfelzabadító háború egyben szocialista fegyveres forradalom is. De a forradalom tovább folytatódik a differenciálódás szüntelen folyamatában. A helytörténeti krónika mint történelmi-kulturális alkotás csak akkor válhat objektív előfeltétellé a kedvező irányvételű eszmei-politikai, nevelői és kulturális tevékenységnek az iskolában, a faluban és általában a nép körében, ha így fogjuk fel a dolgokat. Ezt igazolja a kiemelt kamenicai krónika példája.¹⁵

ZARADÉKOK

Amellett, amit már megállapítottunk, kimondhatjuk, hogy a krónikáknak — amelyek sorába, nem győzöm hangsúlyozni, mindig beletartoznak a népfelszabadító háború és a forradalom résztvevőinek visszaemlékezései is — mint forrásműveknek is rendkívül a jelentőségük a különféle művészi alkotások (dalok, regények, novellák, vagy pl. televíziós és rendez filmek stb.) szempontjából, amelyek a mai haladó társadalmi mozgásokra és eszmei áramlatokra is serkentőleg hatnak szocialista öngazgatású társadalmunk bázisában.

Ennek a gazdag forradalmi történelmi hagyatéknak és a maga forrásainál keletkezett alkotásoknak (amelyek még inkább gazdaggá és éltetővé teszik), elsősorban mint irodalmi műveknek, amelyeket a szülőföld tanításának különféle tantárgyai keretében használhatunk fel, öngazgatású szocialista társadalmunkban különleges hatásuk van a szocialista társadalom etikai és erkölcsi értékeinek fejlődésére a fiatal nemzedék körében. Mint ahogyan egyes elemzések tanúsítják azonban, tanúi és vétkesei vagyunk annak is, hogy a mögöttünk levő több éves időszakban a tantervekben és programokban mindinkább visszaszorultak a népfelszabadító háború és a szocialista fegyveres forradalom motívumai. Így például az egyik felmérés szerint a szerbhorvát nyelv tantervében és programjában, s éppígy az (általános iskolák számára készült) olvasókönyvekben a felszabadulás óta minden újabb kiadásban folyamatosan tovább csökkent a népfelszabadító háború és a szocialista forradalom motívumait feldolgozó irodalom. Ugyanilyen a helyzet a házi olvasmányok tervezésével kapcsolatban is.

A középiskolákban (gimnáziumokban) »a népfelszabadító háborúval és a forradalommal foglalkozó irodalom jelentéktelen mértékben van jelen az első és a harmadik osztály programjában, valamivel bőségebben megtalálható a negyedik osztályos anyagban, míg a második osztályban teljesen hiányzik.«¹⁶

Ezt az adatot azért említtem, mert az olvasókönyvek szerzői és a tantervkészítő bizottságok jelentős részleteket vehetnének át a különféle krónikákból és a résztvevők visszaemlékezéseiből.

Jó szolgálatot tehetnének ezek a szövegek az általános és középiskolások számára készülő történelmi olvasókönyvek összeállításakor is, aminek különösen akkor lenne nagy jelentősége, ha sokoldalúbban akarnánk megmagyarázni és megvilágítani a népfelszabadító háború és a forradalom történelmi eseményeit, valamint a forradalmi munkásmozgalmat, amely a két háború közötti időszakban a JKP vezetése alatt ment végbe.¹⁷

A krónikaírói munkát mint a népfelszabadító háború és a társadalom bázisában lezajlott forradalom tényeinek feltárására irányuló kutató tevékenységet az eddiginél sokkal inkább tovább lehetne fejleszteni a történelmi tan-
székeken is, hogy gyorsabban kiképezhessük legmaibb történelmünk tudományos dolgozóit. Miért ne lehetne magiszteri munkának vagy doktori disszertációnak tekinteni valamely helység vagy terület monográfiáját?

A krónikák és a résztvevők visszaemlékezései, sőt azok a történelmi leírások is, amelyek a népfelszabadító háborúban és forradalomban meghatározott tevékenységet kifejtő emberekről szólnak, s amelyeket visszaemlékezések és más forrásanyagok segítségével állítottak össze (mint amilyen például Ž. Pucarević rövid beszámolója volt *A partizántanítók arculatáról*, noha ezt inkább csak vázlatnak tekinthetjük), nagyszerű lehetőségeket kínálnak filmforgatókönyvek és más dramatizált szövegek megírásához.

Szemmel látható tehát, hogy a krónikák jelentősége a korszerű oktató-nevelő munkában többrendbeli minden iskolában és a tanítás minden fokozatán, s hogy tartalmuk rendkívüli lehetőségeket kínál az újabb alkotásokhoz, amelyek a forradalmi hagyományok ápolásának és a harcok forradalmárok tulajdonságaihoz való hasonulásnak fontos segédeszközei lehetnek, egyre bővebb lehetőségeket kínálva az iskolai szabad tevékenységhez. A krónikairásnak azonban mint kutató tevékenységnek és mint irodalmi ténykedésnek ennél tágasabb és több irányú dimenziói is vannak.

Ezért ma minden mérvadó tényezőnek (gondolok itt elsősorban a társadalmi-politikai szervezetekre és a megfelelő szakintézetekre) arra kell törekednie, hogy még szervezettebbé és következetesebbé tegyék a krónikairásra irányuló munkát, hiszen ez egyenes követelménye a mai határozott irányú öngazgatói fejlődésnek.

Külön hangsúlyoznunk kell azt is e téma keretében, hogy a krónikák hasznosítását a korszerű oktató-nevelő munkában pedagógiailag és módszertanilag az eddiginél sokkal, de sokkal jobban fel kell dolgoznunk a szakemberek kollektív bevonásával. Ebben a munkánkban megfelelő eszmei és politikai érzékenységgel kell eljárunk, szembe kell helyezkednünk minden nemzeti szűkkebéliséggel, mindennemű lokalizmussal, amikor például az olvasókönyvek szövegeinek megválogatásáról vagy a házi olvasmányok meghatározásáról van szó. Erre kötelez bennünket, s ehhez nyújt eszmei-politikai és elméleti támpontot a JKSZ X. kongresszusának minden írásbeli anyaga, valamint a Jugoszláv Kommunista Szövetség programja.

Mindig tudatában kell lennünk annak, hogy helytörténeti szempontból is azok a legfontosabb harcok és események, amelyeknek formálásában közvetlenül részt vett a JKP vezetősége, élén Tito, elvtárssal, noha a helyi eseményeket sem szabad a háttérbe szorítani, hiszen azokon keresztül ismerjük meg saját létünket — forradalmárjainkat, akik döntően kihatottak a győzelemre, s tetteik lényegét jelentik a szocialista forradalomnak.

Magától értetődik, hogy az egyes eseményekről szóló szövegek összeválogatásakor (az olvasókönyvek és programok számára) megfelelő arányba kell állítanunk a helytörténeti eseményeket és folyamatokat az általánosabb jelentőségű tartományi és köztársasági eseményekkel, minden köztársaságunkra kiterjedően (ha nem is azonos részarányok szerint), egészen az országos jelentőségű eseményekig, szem előtt tartva a forradalmi folyamat egységességét, az események kölcsönhatásait és okozati összefüggéseit, rámutatva arra, hogy milyen kapcsolatban álltak a helyi jellegű események az általános történelmi folyamatokkal, a népfelszabadító harcokkal, Jugoszlávia nemzetének és nemzetiségeinek fegyveres szocialista forradalmával.

A fenti szöveg mint közlemény hangzott el egy újvidéki tanácskozáson, 1973. szeptember 22-én.

Jegyzetek

1. A azóban forgó krónikák többségükben egy-egy helység monográfiáját adják, s csak feltételesen nevezzük őket helytörténeti krónikáknak.
2. Z. Tadić: Felazólalás a vajdasági történezeak tanácskozásán Szabadkán, 1966. december 10-én. 464. o. 8. számú jegyzet A Vajdasági Történezeak Egyesületének Kiadása. Újvidék, 1967.
3. A véleménykutatásról szóló tájékoztatóban, amelyet Ismert tanárok egy csoportja dolgozott ki (a harcosszövetség köztársasági bizottsága hagyományápoló albizottságának felkérésére) 40 általános és néhány középiskolára (egy-egy gimnáziumra, egészségügyi középiskolára, tanítóképzőre, közzgazdasági középiskolára és az Ipari tanulóiskolájára), valamint az újvidéki, zajčari, krusevaci és környékbeli városi és népkönyvtárra, levéltárra kiterjedően, a pozitívumok és negatívumok felsorolásában egyebek között az áll, hogy a krónikák és más történelmi visszaemlékezések a népfelzabadtó harcokból kiemelkedő helyet foglalnak el a legkeresettebb könyvek ranglistáján. Mint kötelező és kiegészítő irodalmi anyagokat sokoldalúan felhasználják őket (mégpedig nemcsak a helyi jellegű krónikákat, hanem az ország más vidékeiről származókat is) az anyanyelv tanításában, a természetrájzban, a szülőföld történetében, sőt a képzőművészeti és testnevelési órákon is. Megjegyzik továbbá, hogy nagyon kevés az olyan városi vagy népkönyvtár, amely nincs ellátva bőségesen ilyen krónikákkal és más irodalmi anyaggal a népfelzabadtó háború témájával. (Rade Vujović tájékoztatója: *Hronike iz NOB kao izvori za negovanje revolucionarnih tradicija*. Elhangzott 1968. április 19-én.)
4. Dr. Andrej Mitrović: *Istorijska svest*. Az első jugoszláv szimpozion a történelemtanításról. Újvidék, 1972.
5. A népfelzabadtó háborúra vonatkozó teljes anyag összegyűjtésére és feldolgozására vonatkozó tevékenység a párt kezdeményezésére indult meg, a tartományi pártbizottság utasítása alapján — *Potsetnik za prikupljanje grade za izložbu narodnooslobodilačke borbe i obnove i izgradnje* (1947. január 20.). A tartományi pártbizottság minden bizonnyal a JKP Központi Bizottságának utasítása szerint járt el. Az anyaggyűjtésnek ebben az első időszakában különösen a Szerb Matica fejtett ki jelentős tevékenységet, múltán ennek az intézménynek nagy tapasztalatai vannak a kulturális hagyatékok megővésában. Később, 1947. május 30-án létrejött a Vajdasági Múzeum, és ez folytatta a népfelzabadtó háborúra vonatkozó anyag gyűjtését, mégpedig a társadalmi-politikai szervezetek közvetlen segítségével és szervezésében a Népfőnt keretében, majd mindinkább beért a gondolat, hogy erre a feladatra egy még megfelelőbb szakintézetet kell létrehozni. Erre mégis csupán néhány év elteltével került sor. Először is, 1952. szeptemberében megalakult a tartományi pártbizottság Történelmi Levéltára, majd 1956. májusában a Munkásszozmalom és Népi Forradalom Múzeuma (mai nevén a Szocialista Forradalom Vajdasági Múzeuma), végül pedig 1967-ben a Vajdasági Történelmi Kutatóintézet, amely már tudományos módszerességgel dolgozza fel a népfelzabadtó háború és a fegyveres szocialista forradalom eseményeit. Ugyanakkor a helyi jellegű múzeumokban és levéltárakban is megalakultak a hasonló feladatot végző osztályok.
6. A megjelent irodalom áttekintésért írásunk végén közöljük.
7. Mithogy a szűkebb harcos vidékekről nincsenek átfogó, teljességre törekvő leírásaink, sok országos jellegű tudományos műből, mint pl. dr. Ferde Culinović: *Stvaranje jugoslovenske države* c. művéből (Zágráb, 1959) nagy fontosságú tartalmi elemek hiányoznak mint érvek a megfelelő tudományos értékelések alátámasztásához. (Jelentős adatok hiányoznak belőle a népfelzabadtó bizottságok 1942. évi beszámolói fejlődéséről, Vajdaságot illetően pedig az egész 1943. és 1944. évre vonatkozólag.)
8. Z. Tadić: Vitafelzabálás azon a köztársaságközi tanácskozáson, amelyen a népfelzabadtó háború és a forradalom történelmi anyagának gyűjtéséről, megőzéséről és feldolgozásáról volt szó. Belgrád, 1968. december 23—24-én.
9. Gondolok itt többek között az 1848/49-es forradalomra, ami például jelentős nehézségeket okoz a krónikaíróknak, de ide sorolhatók a sokkal korábbi parasztlázadások és az agrárproletariátus számos forradalmi mozgalma is.
10. N. Petrović: *Nekoliko napomena i misli o međunarodnom skupu posvećenom raspadu Austro-Ugarske*. (JIP, 1969. 3. sz. 58—66. o.) Jugoszlávia létrejöttének jelentőségét, integritása és függetlensége megőzésének fontosságát — azzal a határozott forradalmi céllal, hogy szocialista köztársasággá kell átalakítani, a JKP akkor fogta fel teljes mértékben, amikor Josip Broz Tito tevékeny munkát kezdett kifejtteni vezetőségében és illegálisan visszatért az országba, majd még inkább, amikor föltikára lett a pártnak.
11. Dr. Nikola Gaćeša: *KPJ i agrarno pitanje u Jugosleviji između dva rata, s posebnim osvrtom na Vojvodinu*. (Istraživanja, Vajdasági Történelmi Kutatóintézet, Újvidék, 1971. 11—27. o.)
12. *Program SKJ*. 4. fejezet, 256. o. Kultura kiadása. Belgrád, 1958. — A JKP vezetői közül Filip Filipović (később életét vesztette a sztálini tisztogatások idején) volt egyike az elsőknek, akl már a harmincas években rámutatott, hogy a dobrovoljácokat nem szabad a polgári királyi Jugoszlávia csendőreinek tekinteni, minthogy szocialis helyzetüknél fogva ők is az eljövendő forradalom erői lesznek. (Dr. N. Gaćeša már említett tudományos munkája.)
13. Z. Tadić autorizált hozzászólása a Vajdasági Harcosszövetség 4. közgyűlésén, Újvidéken, 1973. június 14-én. Eddig a következő helységekről készülték krónikák: Banatsko Karadordevo, Rusko Selo, Nagyfény (a mű átdolgozásra kerül, hogy átfogóbbá váljon) és Višnjićevo.
14. M. Lukić megírta Rakovica és a környékbeli kőbánya krónikáját is, s ezt hamarosan megjelentetik a *Vojvodina u borbi* c. kiadványsorozat keretében.
15. Z. Tadić bevezető felszólalása a már említett köztársaságközi tanácskozás plenáris ülésén, 1968. december 23-án, a helytörténeti krónikákról és a forradalom résztvevőinek visszaemlékezéseiről elhangzott beszámolóval kapcsolatban.
16. Vukasin Stanisavljević: *Literatura sa motovima NOB i revolucije u nastavi na nižim i srednjem školskom stupnju*. (Szerbia DNSZSZ politikai könyvtára, A forradalmi hagyományok ápolásának és továbbfejlesztésének időszerről kérdésel. Belgrád, 1973.) Ez az anyagot a Szocialista Szövetség, a harcosszövetség és az ifjúsági Szövetség köztársasági bizottságának együttes

üléseire készítettek elő, amelyet 1973. január 25-én tartottak meg Belgrádban, s ebben igen átfogó adatok és jelentős mellékletek kerültek papírra (a filmek helyzete a népfelzabardító háború motívumával, a népfelzabardító háború irodalma, a háború és a forradalom Szerbia színpadain, a népfelzabardító háború és a népi forradalom publicisztikája Szerbiában stb.).

17. Vukasin Radonjić (Titograd): *Istorijске Čitanke i druga pomoćna literatura u nastavi istorije*. Az első jugoszláv szimpozion a történelemtanításról. A Vajdasági Történelemszék Egyesületének kiadványa. Újvidék, 1972. (Ez az elemzés nem tér ki a nemzetiségek nyelvén megjelent történelmi olvasókönyvekre.)

**A NÉPFELZABARDÍTÓ HÁBORÚ ÉS SZOCIALISTA FORRADALOM
VAJDASÁGI ESEMÉNYEIT TÁRGYALÓ
KIADVÁNYOK ATTEKINTÉSE**

Krónikák

1. Sava Mali: SASANI U BORBI. A Vajdasági Harcoszövetség Tartományi Bizottsága. Újvidék, 1953.
2. Mihajlo Vidaković: NA GLAVNOM PUTU. Előbbi kiadó. Újvidék, 1961.
3. Đorđe Vasić: NA VETROMETINI (Bukovac krónikája). A Szerb Harcoszövetség Köztársasági Bizottsága, Belgrád, 1965.
4. Đorđe Viajić: PLAMEN NAD CREPAJEM. Előbbi kiadó. 1964.
5. Rade Paulić: SVETLOST NA PUSTARI (Nagyfény krónikája). Minerva. Szabadka, 1962.
6. Đura Livada: ROMANTIČNE LOZINKE (krónikák). A harcoszövetség sűrűlni községi bizottsága, Belgrád, 1962.
7. Miloš Lukić: NEMIRNO OGNJIŠTE (Sremska Kamenica krónikája). Harcoszövetség TB. *Vojvodina u borbi* c. kiadványsorozat. Újvidék, 1967.
8. Đorđe Momčilović: POD JEDNOM ZASTAVOM (Banatsko Karađorđevo krónikája). Harcoszövetség KB, Belgrád, 1968.
9. Urbán János: TÖZSZIGET (Ada krónikája). A harcoszövetség adal községi bizottsága. Újvidék, 1967. (Szerbhorvát és magyar nyelven.)
10. Ilija Vojvodić: RUSKO SELO U MIRU I RATU. Harcoszövetség KB. Újvidék, 1969.
11. Milenko Beljanski: HRONIKA O RADNIČKOM POKRETU I KPJ U SOMBORU I OKOLINI 1918—1941. A harcoszövetség zombori községi bizottsága. Zombor, 1968.
12. Milenko Beljanski: HRONIKA O NOR U SOMBORU I OKOLINI. Előbbi kiadó. Zombor, 1969.
13. Ivo Matović: POVRATAK RATNIKA. Narodna armija. Belgrád, 1968.
14. Z. Končar és Lj. Tabakčić: UVEK U BORBI (Kuman krónikája). Harcoszövetség TB. *Vojvodina u borbi* c. kiadványsorozat. Újvidék, 1970.
15. Đorđe Vasić: HRONIKA O OSLOBODILAČKOM RATU U JUŽNOJ BAČKOJ. Harcoszövetség TB. Újvidék, 1969.
16. Vasa Kazimirović: ŠAJKAŠKA U NOB. Progres. Újvidék, 1960.
17. Jovan Popović: SREMSKA HRONIKA. Prosveta. Belgrád, 1953.
18. Živan Mišševac: ŠUMA NIJE OLISTALA. Matica srpska. Újvidék, 1961.
19. Ilinka Čekerinac: SELO BOSUT U RATU. Harcoszövetség KB. Újvidék, 1968.
20. Radivoj Ačanski: HRONOLOGIJA RADNIČKOG POKRETA I NARODNE REVOLUCIJE U KULI I OKOLINI 1918—1945. A harcoszövetség kulai községi bizottsága. Kula, 1969.
21. Kosta Mitrović: POD KULOM VRŠAČKOM. Harcoszövetség KB. Újvidék, 1969.
22. Petkovics Kálmán: A TIZENNYOLC NYÁRFA (Dokumentumriport). Életjel Miniatűrök. 13. füzet. Szabadka, 1972.
23. Petkovics Kálmán: APRILISTÓL NOVEMBERIG (Szabadka 1941-ben). Életjel Miniatűrök. 24. füzet. Szabadka, 1973.

Börtönök krónikái

1. Laza Plavšić: ČILAG. A harcoszövetség köztársasági bizottságának kiadványa. Újvidék, 1965.

Visszaemlékezések

1. Paško Romac: BORBE. Matica srpska. Újvidék, 1961.
2. Vasa Kazimirović: CRVENI ČOT. Harcoszövetség TB. Újvidék, 1958.
3. Vasa Kazimirović: POD ZASTAVOM SLOBODE. Előbbi kiadó. Újvidék, 1956.
4. Novak Petrović: PARTIZANSKIM KORAKOM. A szerző kiadása. Zimony, 1962.
5. Dušanika Nađ: KAD SU SREMCI KRENULI. Progres. Újvidék, 1964.
6. Dušanika Nađ: CVET NIKAO IZ SMRTI. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1967.

7. S. Zorkić és P. Vukelić: KRVAVA OBALA. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1967.
8. Vasa Vešković: GENERALI, MIRNOI Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1967.
9. Lukács Gyula: A SÁRGAHAZTÓL A CSENDES DÓNIG. Minerva. Szabadka, 1948 (magyar nyelven). Prosveta. Belgrád, 1951 (szerbhorvát nyelven).
10. Szimlín Magda: AMIG A MEGGYFA KIVIRAGZIK. Harcoszövetség TB. Újvidék, 1958 (szerbhorvát nyelven). Forum, Újvidék, 1959 (magyar nyelven).
11. Milenko Beljanski: ČETIRI SUSRETA SA LJUDIMA. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1967.
12. Petar Josimović: BIO SAM OČEVIDAC. A szerző kiadása. 1957.
13. Radovan Oreščanin: PUTEVIMA POBEDE. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1969.
14. Jefta Jeremić-Marko: IZMEĐU SAVE I DUNAVA. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1971.
15. Jovan Veselinov—Zarko: SVI SMO MI JEDNA PARTIJA. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1971.
16. Stevan Vrgović: RAME UZ RAME (jugoszláv harcosok a szovjet partizánegységekben). Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1972.
17. VOJVODINA U BORBI — több szerző műve. Matica srpska. Újvidék, 1951.
18. Jefta Jeremić: PUT U LEŽIMIR. Prosveta. Belgrád, 1958.
19. Marko Perović: SEĆANJE NA ŽARKA ZRENJANINA. Prosveta. Belgrád, 1952.
20. Milan Basta: RAT POSLE RATA. Stvarnost. Zágráb, 1963.
21. Kosta Mitrović: POD KULOM VRŠAČKOM. Harcoszövetség KB. Újvidék, 1969.
22. Dušan Lazčić: U PARTIZANSKOM SREMU. Matica srpska. Újvidék, 1961.
23. Radivoj Perić: SVETIONIK NA DUNAVU. Harcoszövetség TB. Újvidék, 1959.
24. Đorđe Kolarić: RAĐANJE SLOBODE. A szerző kiadása. Zimony. 1970.

Életrajzok

1. Ljuba Milin—Anda Miličević: ŽARKO ZRENJANIN UČA. Rad. Belgrád, 1965.
2. Vojislav Milin: PAPP PÁL ÉLETÚTJA. Forum. Újvidék, 1969. (Magyar nyelven.)
3. Bogdan Čipčić: ĐORĐE ZLIČIĆ ČIGA. Prosveta. Belgrád, 1951.
4. Kolozsi Tibor: ERZSÉBETLAKTÓL A MAGLAJIG {Kizur István forradalmi életútja}. Életjel Miniatűrök. 23. füzet. Szabadka, 1973.
5. Urbán János: HALÁLTEPETT ÉLET (Bakos Kálmán, a forradalmár). Életjel Miniatűrök. 25. füzet. Szabadka, 1973.

Monográfiák

1. Zarko Atanacković: ZEMUN I OKOLINA U RATU I REVOLUCIJI. A harcoszövetség községi bizottsága. Zimony, 1962.
2. Zarko Atanacković: VOJVODINA U BORBI. Harcoszövetség TB. Újvidék, 1959.
3. PETNAEST VOJVODANSKIH BRIGADA — több szerző műve. Harcoszövetség TB. Újvidék, 1953.
4. Sreta Savić: BORBE U SREMU 1941—1945. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1967.
5. Novak Petrović: AUTONOMNA POKRAJINA VOJVODINA. Narodna armija. Belgrád, 1968.
6. Zarko Atanacković: SREM U NOR I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI. A szerző kiadása. Belgrád, 1968.
7. Baki Ferenc—Vébel Lajos: A PETÓFI-BRIGÁD. Forum. Újvidék, 1968. (Magyar nyelven)
8. ZRENJANIN — több szerző műve. Községi képviselő-testület. Zrenjanin, 1966.
9. SREMSKA MITROVICA 1944—1969. Több szerző műve. Községi képviselő-testület és Szerémségi Múzeum. Sremska Mitrovica, 1969.
10. PRVA GODIŠNJICA 51. DIVIZIJE. A divízió klubjának kiadása, 1945.
11. Periša Grujić: ŠESNAESTA VOJVODANSKA DIVIZIJA. Vojno delo. Belgrád, 1959.
12. Vojislav Milin: CRVENI PAVLE. Harcoszövetség TB. Kiadványsorozat. Újvidék, 1971.
13. KRATAK PREGLED RAZVITKA REVOLUCIONARNOG RADNIČKOG POKRETA U VOJVODINI 1890—1950. Több szerző műve. VKSZ TB Történelmi Levéltára. Újvidék, 1969.

Emlékezés gyűjtemények

1. SPOMIENKY NA UČAST SLOVAKOV U NOB — több szerző műve. Obzor. Újvidék, 1969.

Irodalmi művek

1. Sretenije Zorkić: SELO POD ZEMLJOM. A szerző kiadása. Újvidék, 1962.
2. Erih Koš: TRI HRONIKE. Prosveta. Belgrád, 1958.
3. Đura Livada: STAZOM MALIH SPOMENIKA. A szerző kiadása.
4. Sretenije Zorkić: PIONIRSKA TROJKA. A szerző kiadása. Zimony, 1960.

5. Đura Livada: SKRIVENE RANE. Prosveta, Beograd, 1961.
6. Đura Livada: NEPOZNATO JUTRO. Znanje, Zagreb, 1962.
7. Đura Livada: SRCE U ZAVIČAJU. Dnevnik, Újvidék, 1961.
8. Dragan Simić: DRINO VODO. Prosveta, Beograd, 1963.
9. Živan Pavlekić: PIONIRSKI BATALJON. Dnevnik, Újvidék, 1963.
10. RATNE PRIPOVETKE — több szerző műve. Dnevnik, Újvidék, 1961.
11. Jovan Popović: ISTINITE LEGENDE, Dečja knjiga, Beograd, 1955.

Egyéb

1. Žika Tadić és munkatársai: VOJVODINA U BORBI (album). Harcoszövetség TB, Újvidék, 1963.
2. Sretenije Zorkić: DIVERZIJE U SREMU, Harcoszövetség TB, Újvidék, 1951.
3. NA OBALI ŽIVOTA I SMRTI — több szerző műve. A Harcoszövetség községi bizottsága, Zimony, 1958.
4. Živan Milisavac: PORUKE IZA REŠETAKA. Harcoszövetség TB, Kiadványsorozat, Újvidék, 1968.
5. Koča Mitrović: NAŠI REVOLUCIONARI (déli-bánati megemlékezések. Versei Iróklub, Versec, 1968.
6. ŠTAMPA U BORBI (válogatás korabeli újságcikkekből). Harcoszövetség TB, Újvidék, 1961.
7. USMENE NOVINE LOGORASA U BAČKOJ TOPOLI 1941—1944. Az egykori politikai foglyok alosztályának kiadványa. Újvidék, 1969.
8. VOJVODINA 1941. (Szakmunkák gyűjteménye) — több szerző műve. A Vajdasági Történelsek Egyesülete Tartományi Bizottsága, Újvidék, 1967.
9. BIBLIOGRAFIJA ČLANAKA O NOB U VOJVODINI IZ VOJVODANSKIH DNEVNIH I NEDELJNIH LISTOVA 1944—1966. Több szerző műve. Előbbi kiadó, Újvidék, 1968.
10. ODGOVOR RAVNE VOJVODINE (riportgyűjtemény) — több szerző műve. Prosveta, Beograd, 1952.
11. Sava Vukosavijev: BORBENA PESMA SLOBODE. Harcoszövetség TB, Újvidék, 1972.

MEGJEGYZÉS: A *Vojvodina u borbi* c. kiadványsorozat keretében már nyomás alatt vannak a következő kiadványok: Stevan Bellić: PARTIZANSKO RAZVOĐE (Banatsko Višnjićevo krónikája) és Svetislav Tornjanski: KRVAVI PUT (visszaemlékezés a sabáclak tragikus sorsára és a többi mácsvalra, valamint a számos vajdasági menekültre a Sremski Jarek-i fasiszta táborból és Sabácról 1941-ben).

Hamarosan a nyomdába kerül: Živka Pavlekić Saška: PUTOKAZ (visszaemlékezés a partizániskolákra és a népfelzabardító háborúban folytatott közoktatási tevékenységre Szerémságból); Miloš Lukić: CRVENO MESTO (Rakovac és a környékbeli kőbánya krónikája); Đorđe Vasić: MONOGRAFIJE 1. VOJVODANSKE BRIGADE.

A *Vojvodina u borbi* c. kiadványsorozat keretében megjelent könyvek közül a Harcoszövetség TB minden könyvtárnak és iskolának ajándékba megküldte a következő kiadványokat: *Svi smo mi jedna partija, Úvek u borbi, Hronika o oslobodilačkom ratu u južnoj Bačkoj, Između Save i Dunava, Putevima pobeđe, Crveni Pavle, Rame uz rame* és *Borbena pesma slobode*.

